



Zdravstvene ankete

Europsko istraživanje o alkoholu i ostalim drogama u školama (ESPAD) (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)

Marina Kuzman, Iva Pejnović Franelić, Ivana Pavić Šimetin, Martina Pejak
Hrvatski zavod za javno zdravstvo

Međunarodni kontekst i institucije uključene u projekt

Tijekom vremena mnoga su istraživanja provedena u velikom broju europskih zemalja kako bi se dobio širi uvid i razumijevanje u načine konzumacije sredstava ovisnosti među mladima. Unatoč velikom broju istraživanja bilo je teško prikupiti usporedive podatke o konzumaciji alkohola, duhana i ostalih psihoaktivnih tvari u različitim zemljama. Provedena istraživanja su uključivala različite dobne skupine, koristila različite standarde za pitanja, provodila se u različitim godinama, pa je usporedba rezultata bila gotovo nemoguća. Od sedamdesetih godina prošlog stoljeća u Švedskoj postoji tradicija godišnjeg provođenja istraživanja o konzumaciji sredstava ovisnosti i alkohola među učenicima. Švedsko Vijeće za informacije o alkoholu i drugim drogama (the Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs - CAN) u suradnji s Pompidou grupom Vijeća Europe potaknulo je projekt s tom tematikom te je 1993. godine okupilo istraživače iz većine europskih zemalja. Suradnjom među stručnjacima i uz podršku Pompidou grupe Vijeća Europe osmišljena je standardizirana epidemiološka studija o proširenosti uporabe duhana, alkohola i droga među mladima. Istraživanje se provelo uporabom strukturiranog međunarodno usuglašenog upitnika i standardiziranom metodologijom odabira nacionalno reprezentativnog uzorka zadane dobne skupine učenika. Upitnik je korišten u pilot istraživanju u osam europskih zemalja. Iako zbog razlika u provedbi rezultati nisu bili direktno komparabilni, instrument istraživanja pokazao se valjanim i pouzdanim (1). Suradnja je rezultirala 1995. godine prvim ESPAD istraživanjem u 26 zemalja Europe. Daljnja istraživanja provedena su 1999, 2003 i 2007. godine.

U istraživanju 1995. god. sudjelovalo je 26 europskih zemalja, 1999. god. 30 zemalja, 2003. god. kao i 2007. god. 35 zemalja (2).

Cilj istraživanja

Temeljni je cilj ESPAD istraživanja prikupljanje standardiziranih, međunarodno usporedivih podataka o pušenju duhana, pijenju alkohola i uporabi psihoaktivnih droga među učenicima 15-16 godina u europskim zemljama, kao i sagledavanje čimbenika koji utječu na ta ponašanja.

Osim moguće usporedbe pojedinih zemalja u godinama istraživanja, redovito provođenje ESPAD-a u četverogodišnjim razmacima omogućava praćenje kretanja pojavnosti rizičnih ponašanja među mladima, kako u pojedinim zemljama tako i u Europi u cjelini. Rezultati pružaju objektivnu sliku situacije koja pomaže u planiranju aktivnosti preventivne i tretmana.

Praćenje trendova važno je i kao osnova za planiranje preventivnih aktivnosti u budućnosti. Spoznaje prikupljene u istraživanju mogu poslužiti kao prognostički faktor za zemlje u kojima se određene promjene još nisu dogodile, a za pretpostaviti je da će se dogoditi u budućnosti. Podatci dobiveni ESPAD istraživanjem mogu poslužiti i kao evaluacija akcijskog plana EU vezanog uz droge i alkohol. Rezultati ESPAD-a se koriste u godišnjoj publikaciji European Monitoring Centre for Drugs nad Drug Addiction (EMCDDA), Centra za praćenje ovisnosti o drogama u Europi u Lisabonu, kao službeno istraživanje o uporabi droga među adolescentima. Podatci često služe i kao podloga javnim raspravama koje su osnova planiranja preventivnih aktivnosti, a odnose se na mlade. Istraživanje se provodi u svim zemljama koje u njemu sudjeluju u isto vrijeme i istom metodologijom. Ponavljanje istraživanja u razdobljima od četiri godine omogućava praćenje kretanja pojavnosti rizičnih ponašanja među mladima, kako u pojedinim zemljama tako i u Europi u cjelini.

ESPAD u Hrvatskoj

Hrvatska u ESPAD istraživanju sudjeluje od početka i rezultati su objavljeni kao dio međunarodnih publikacija, a za 2007. godinu objavljena je publikacija s rezultatima na nacionalnoj razini i za Grad Zagreb. U tih dvanaest godina mnogo je hrvatskih stručnjaka pomoglo istraživanju (prof. dr.sc. Slavko Sakoman, prof. dr.sc. Vesna Vesna, prof. dr.sc. Silvije Vuletić, dr. Marina Polić Vižintin, dr. Tanja Čorić). Ustanova koja od početka provodi istraživanje je Hrvatski zavod za javno zdravstvo, koordinator istraživanja je prim. dr.sc. Marina Kuzman, a istraživački tim ESPAD-a čine Ivana Pavić Šimetin, dr. med, Iva Pejnović Franelić, dr. med, Mario Hemen, ing, Martina Pejak, prof. sociologije.

Istraživanje je sva četiri puta financijski poduprlo Poglavarstvo Grada Zagreba, gradski Ured za rad, zdravstvo, socijalnu skrb i branitelje, a u prvoj godini istraživanja i Povjerenstvo za suzbijanje zlorabe opojnih droga Vlade Republike Hrvatske. U razdoblju 2007-2009. istraživanje je dio znanstvenog projekta „Određene rizične ovisničke ponašanja u mladima” Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Uz pismo potpore Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, koje je svaki put bilo nužno, djelatnici srednjih škola odnosno njihove stručne službe su pomagale u provođenju istraživanja na terenu.

Metodologija istraživanja

ESPAD se provodi putem strukturiranog, međunarodno usuglašenog upitnika koji sadrži obvezni i neobvezni dio. Svaka zemlja obvezna je provesti standardizirani postupak dvostrukog prevođenja upitnika. Osim obveznih pitanja, od 1999. godine moguća je primjena i neobveznog dijela koji je podijeljen na nekoliko modula (psihosocijalni čimbenici, devijantna ponašanja, obiteljsko okruženje).

Od početka provođenja istraživanja ispitanici su definirani kao učenici koji pohađaju redovitu školu i koji u godini istraživanja navršavaju šesnaest godina. Glavni razlog odabira šesnaestogodišnjaka je što su oni u većini europskih zemalja još u sustavu obveznog školovanja, pa takav odabir omogućava najpotpuniji obuhvat generacije. S druge strane, u toj dobi mladi nisu premladi za iskustvo vezano uz konzumaciju psihoaktivnih tvari. U Hrvatskoj se ta generacija, zbog načina školovanja, i dobi polaska u školu koja je 6,5 godina, nalazi u dva razreda. Oko 70% generacije nalazi se u prvom, a oko 30% generacije u drugom razredu srednje škole. U prva dva istraživanja bili su obuhvaćeni samo učenici prvih razreda. Od 2003. godine, kako bi obuhvat generacije bio što veći, u uzorak ulaze i učenici drugih razreda. Stoga je uzorak u 2003. i 2007. godini primarno morao biti znatno veći, kako bi se obuhvatilo dovoljan broj učenika koji su u godini istraživanja navršavali 16 godina. U 2007. godini je istraživanjem obuhvaćeno 6.328 učenika u čitavoj Hrvatskoj (od toga 3.332 dječaka i 2.996 djevojčica), od toga 3.192 učenika prvih i 3.136 učenika drugih razreda. Pri odabiru uzorka korištena je metoda slučajnih brojeva, čuvajući pritom strukturu srednjoškolskog obrazovanja (gimnazije, četverogodišnje i trogodišnje škole), a jedinica odabira je bila razred. Odabran je potreban broj razreda da bi se, uzimajući u obzir prosječan broj učenika u razredu, za svaki tip školovanja u uzorku obuhvatilo dovoljan broj djece. Korišteni su podatci Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa u upisanim učenicima po vrsti školskog programa i školi. Uzorkom je bilo obuhvaćeno 1.685 učenika gimnazija, 2.749 učenika srednjih četverogodišnjih škola i 1.894 učenika trogodišnjih škola u Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno uz suglasnost Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, u razdoblju od 1-15 travnja 2007. Upitnici su dostavljeni školama poštom uz pisane upute i usmene kontakte. Svaki ispunjeni upitnik učenik je stavljao u kovertu koju je potom zaljepio, kako bi se sačuvala potpuna anonimnost ispitanika. Samo istraživanje su u razredima proveli stručni suradnici u školama ili razrednici. Ispunjeni upitnici su dostavljeni u Hrvatski zavod za javno zdravstvo u kojem je obavljena kontrola, opis i obrada podataka. Iz Izvješća razreda razvidno je da je oko 10% učenika bilo odsutno u vrijeme ispunjavanja upitnika (11,9% dječaka i 10% djevojčica). Odaziv je bio 89%. Vrijedno je istaknuti da niti jedna škola nije odbila sudjelovanje u istraživanju. Roditelji su o istraživanju obaviješteni usmenim putem i kako je anketiranje bilo anonimno, nije zahtjevan pojedinačni zasebni informirani pristanak.

Rezultati istraživanja kao i detalji anketnog upitnika mogu se naći na www.hzjz.hr

Literatura:

1. Johnston L, Driessen F. and Kokkevi A. (1994). Surveying Student Drug Misuse: A Six-Country Pilot Study. Council of Europe, Strasbourg, France.
2. Hibell B, Guttormson U, Ahlstrom S, Balakireva O, Bjarnason T, Kokkevi A, Kraus L. The 2007 ESPAD Report. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, The European Monitoring centre for Drugs and Drug Addiction, Council of Europe, Pompidou Group, Stockholm 2008. (dio za Hrvatsku)
3. Hibell B, Andersson B, Bjarnason T, Ahlstrom S, Balakireva O, Kokkevi A, Morgan M. The 2003 ESPAD Report. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Council of Europe, Pompidou Group, Stockholm 2004.
4. Hibell B, Anderson B, Ahlstrom S, Bakalireva O, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M. The 1999 ESPAD Report. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Council of Europe, Pompidou Group, Stockholm 2000. (dio za Hrvatsku)
5. Hibell B, Anderson B, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M, Narusk A. The 1995 ESPAD Report. The Swedish Council for Information on Alcohol and Other Drugs, Council of Europe, Pompidou Group, Stockholm 1997. (dio za Hrvatsku)
6. Kuzman M, Pejnović Franelić I, Pavić Šimetin I, Pejak M. ESPAD Izvješće za Republiku Hrvatsku i Grad Zagreb, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Gradski ured za zdravstvo, rad, socijalnu zaštitu i branitelje, Zagreb 2008.